

Aytən Ziyad qızı SƏMƏDZADƏ
dos., Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
s_ayten@mail.ru
Fəridə Nazim qızı ƏLİZADƏ
magistrant, Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
ferielizade2000@gmail.com

EKOLOJİ TARAZLIĞIN QORUNMASINDA MALİYYƏ NƏZARƏTİ VƏ ONUN ƏSAS ELEMENTLƏRİ

Xülasə

Ölkəmizdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası ekoloji problemlərin operativ yoluna qoyulmasına, ətraf mühitin mühafizəsi istiqamətində ardıcıl və səmərəli tədbirlərin görülməsinə əlverişli şərait yaradıb. Təbii ki, bu istiqamətdə istifadə olunan pul vəsaitlərinə maliyyə nəzarəti daim diqqət mərkəzində olmalıdır.

Maliyyə nəzarəti maliyyə vəsaitlərinə olan tələbat və vəsaitlərin formalaşması arasında tarazlığı, dövlət büdcəsi qarşısında maliyyə öhdəliklərini tam və vaxtında təmin edir, həmçinin, müəssisə və təşkilatların pul vəsaitlərindən səmərəli istifadə olunmasına, uçot və hesabat işlərinin düzgün qurulmasına kömək edir. Məqalədə maliyyə nəzarətinin əsas elementləri, onların tərkibi və əhəmiyyəti, xüsusiyyətləri, həyata keçirildiyi aspektlər, maliyyə nəzarəti orqanlarının tipləri və xüsusiyyətləri əks etdirilmişdir.

Açar sözlər: ekoloji tarazlıq, maliyyə nəzarəti, elementlər, tiplər, maliyyə, nəzarət sistemi

Azərbaycan xalqının və dövlətçiliyinin inkişafında misilsiz xidmətləri olan Ulu öndər Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərliyi dövründə ölkəmizdə təbiətin və ekoloji tarazlığın qorunması sahəsində əsaslı dönüş yaranmışdır. Bu məqsədlə Ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: “Mən istəyirəm ki, hamınız təbiəti qoruyanlar olasınız”. Bu sözlər görkəmli dövlət xadiminin böyüklüyü qədər sadəliyini də göstərir.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qəbul edilmiş ekoloji qərarlar, qanunlar, sərəncamlar ölkəmizin təbiətinin sağlamlığına yönəldilərək böyük səmərə vermişdir. Belə ki, ekoloji tarazlığın pozulmasından yaranan problemlərin aradan qaldırılması, onların ətraf mühitə mənfi təsirinin minimuma endirilməsi, ekoloji vəziyyətin daha da yaxşılaşdırılması, ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə edilməsi məsələləri həmişə xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Ölkəmizdə bu istiqamətdə nəzarətin gücləndirilməsi, həmin sahəyə yönəldilən maliyyə vəsaitlərinin artırılması və düzgün istifadəsi əsas şərtidir.

Maliyyə nəzarəti təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərin işlənərək təşkilinin özünəməxsus metodlarının və formalarının dəyişməsi üzrə əməliyyatların maliyyəsinə nəzarətin seçilmiş xüsusi sahəsidir.

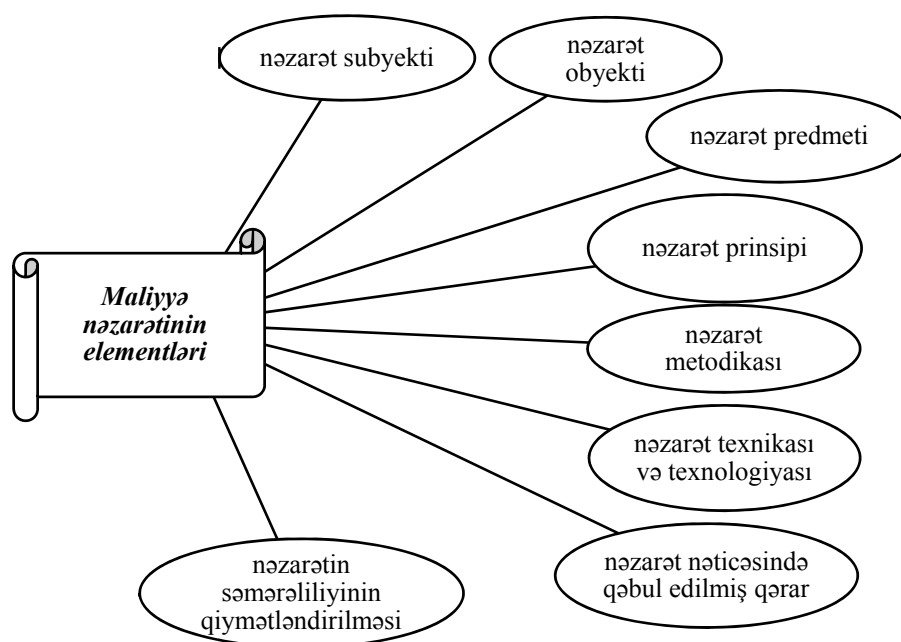
Maliyyə nəzarətinin əsas elementləri idarəetmənin əsas funksiyası hesab edilərək özündə planlaşdırma, proqnozlaşdırma və nəzarəti birləşdirir. Onların köməkliyi ilə xüsusi mülkiyyətin formalaşması və milli iqtisadiyyatın inkişafı proporsiyaları müəyyənləşdirilir, iqtisadi inkişafın istiqamətləri proqnozlaşdırılır və onların səmərəliliyi artır.

Ümumilikdə maliyyə nəzarət sisteminin elementləri aşağıdakılardır [1, s.31]:

- idarəedici subyektlər
- nəzarətedici subyektlər
- nəzarət olunan subyektlər
- nəzarət obyektı
- nəzarət mexanizmi

Deməli, maliyyə nəzarəti qüvvədə olan qanunvericilik və normativ aktlara riayət olunmasına nəzarəti gücləndirərək müəssisələrin xarici-iqtisadi fəaliyyətində yüksək fəallığa nail olur.

Xarici ölkə alimlərinin təklifi ilə ümumdövlət maliyyə nəzarətinin elementləri aşağıdakı tərkibdə qəbul edilir (şəkil 1):

Şəkil 1. Ümumdövlət maliyyə nəzarətinin elementləri. Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir

Maliyyə nəzarəti aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

- yüksək vəzifəli şəxslər və yaxud ayrı-ayrı məmurlar tərəfindən nəzarət funksiyalarını yerinə yetirir;
- dövlət orqanlarının formalaşmasında uçot və nəzarət funksiyaları arasında dəqiq bölünməni həyata keçirir;
- nəzarət metodologiyası olaraq uçot göstəricilərini tətbiq etməklə inventarlaşdırma həyata keçirilir.

Təbii ki, pulun istifadə olunması ilə həyata keçirilən bütün əməliyyatlar maliyyə nəzarəti sferasına daxil edilərək maliyyə ehtiyatlarının formalaşdırılmasını və fəaliyyətin bütün növləri üzrə pul vəsaitləri fondlarının qarşılıqlı əlaqələrini özündə əks etdirir. Bu şərtlərə əsaslanaraq maliyyə nəzarəti iqtisadi qanunların tələblərinə nəzarət əsasında məcmu ictimai məhsulun dəyərinin və milli gəlirin bölgüsü və yenidən bölgüsünü, büdcənin tərtib edilməsini, büdcə və vergi nəzarətini həyata keçirir.

Maliyyə nəzarəti iki aspektdə həyata keçirilir [2, s.26-28]:

- pul vəsaitlərinin və maddi dəyərlilərin qorunmasının, qeydiyyat və hesabat məlumatlarının etibarlılığının təmin olunması, dövlət maliyyə qanunvericiliyinə riayət edilməsi;
- müəssisələrin fəaliyyətinin düzgün qiymətləndirilməsi, istehsalın fasiləsizliyinin və təsərrüfatçılığın səmərəliliyinin yüksəldilməsi imkanlarının aşkar edilməsi.

Yuxarıda qeyd edilən istiqamətlər üzrə maliyyə nəzarəti dəyər göstəricilərinin formalaşmasının və təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinin maliyyə nəticələrini, büdcənin və büdcədənəkar fondların tərtib olunmasının və məqsədli istifadəsinin düzgünlüyünü, qeyri-kommersiya təşkilatlarında smeta xərclərinin, vaxta müvafiq vergi ödənişlərinin tamlığını və düzgünlüyünü müəyyən edir. Beləliklə, demək olar ki, maliyyə nəzarəti – xüsusi forma və üsul tətbiq etməklə təsərrüfat və idarəetmə obyektlərinin maliyyə fəaliyyətinin və onunla bağlı əməliyyatların yoxlanması məcmusundan ibarətdir.

Hal-hazırda maliyyə nəzarətinin hər tipi üzrə standartların əksəriyyəti artıq xaricdə işlənib hazırlanmışdır. Maliyyə nəzarətinin milli praktikasında nəzarətin tiplərinin dəqiqliklə bir-birindən ayrılmasında ilk addımlar atılır. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, nəzarətin bu üç tipi üzrə həm xarici, həm də daxili nəzarət ayrılı bilər.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə dövlət maliyyə nəzarəti orqanlarının üç tip nəzarət həyata keçirməsi müəyyən olunmuşdur (cədvəl 1):

Dövlət maliyyə nəzarəti orqanlarının tipləri

	Maliyyə nəzarəti orqanlarının tipləri	Nəzarət funksiyaları
1.	Uyğunluğa nəzarət	dövlət maliyyə nəzarəti obyektinin fəaliyyətinin Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tələblərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi
2.	Maliyyə hesabatına nəzarət	dövlət maliyyə nəzarətinin obyekt tərəfindən maliyyə hesabatının dəqiq, əsaslı şəkildə və vaxtında hazırlanmasının və təqdim olunmasının qiymətləndirilməsi
3.	Səmərəliliyə nəzarət	dövlət maliyyə nəzarəti obyektinin respublika və ya yerli büdcələrdən, dövlət aktivlərindən, dövlət zəmanətli istiqrazlardan, dövlət idarələrinin tərəfindən əmtəələrin (iş və xidmətlərin) realizasiyasından əldə olunan puldan, qrantlardan nə dərəcədə qənaətlə, nəticə etibarilə səmərəli və məhsuldar istifadə edilməsinin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi

Mənbə: [1, s.17-21, 3]

Deməli, maliyyə nəzarəti təsərrüfatçılıq mexanizminin zəruri ünsürü olmaq etibarı ilə dəyər xarakterinə malikdir. Maliyyə nəzarəti nəzarətin digər növlərindən fərqli olaraq, ictimai təkrar istehsalın bütün sahələrində təzahür edir və maliyyə nəticələrinin qəbul edilməsi mərhələsi də daxil olmaqla, maliyyə fondlarının bütün hərəkət prosesini müşayiət edir.

ƏDƏBİYYAT

1. İsmayilov M., Əhmədov Y., Mehdiyeva M., Muxtarova P. Maliyyə-iqtisadi təhlil. Bakı, 2012.
2. David Alexander, Cristopher Nobes. Financial accounting. An international introduction. Pearson Education Limited, Fifth Edition, 2013, 510 p.
3. [www.maliyye.gov.az/elektron xidmətlər](http://www.maliyye.gov.az/elektron_xidmətlər)

Айтен Зияд кызы Самедзаде
доцент, Азербайджанский Университет Кооперации
s_ayten@mail.ru
Фарида Назим кызы Ализаде
магистрант, Азербайджанский Университета Кооперации
Ferielizade2000@gmail.com

Финансовый контроль в защите экологического баланса и его основные элементы**Резюме**

Реализуемая в нашей стране стратегия социально-экономического развития создала благоприятные условия для постановки экологических проблем в оперативное русло, принятия последовательных и эффективных мер в направлении охраны окружающей среды. Конечно, финансовый контроль за использованием средств в этом направлении всегда должен находиться в центре внимания.

Финансовый контроль обеспечивает баланс между потребностью в финансовых ресурсах и формированием фондов, финансовых обязательств перед государственным бюджетом в полном объеме и в установленные сроки, а также способствует эффективному использованию средств предприятий и организаций, правильному установлению ведения бухгалтерского учета и отчетности. В статье отражены основные элементы финансового контроля, их состав и значение, характеристики, аспекты реализации, виды и характеристики органов финансового контроля.

Ключевые слова: экологический баланс, финансовый контроль, элементы, виды, финансы, система контроля.

Ayten Ziyad Samadzade
Assoc., Azerbaijan Cooperation University
s_ayten@mail.ru
Farida Nazim Alizadeh
Master's student, Azerbaijan Cooperation University
ferielizade2000@gmail.com

Financial control in protection of ecological balance and its main elements

Summary

The socio-economic development strategy implemented in our country has created favorable conditions for putting environmental problems on the operative path, taking consistent and effective measures in the direction of environmental protection. Of course, financial control of funds used in this direction should always be in the center of attention.

It is known that financial control ensures the balance between the demand for financial resources and the formation of funds, financial obligations to the state budget in full and on time, and also helps the efficient use of funds of enterprises and organizations, and the correct establishment of accounting and reporting. The main elements of financial control, their composition and importance, characteristics, implementation aspects, types and characteristics of financial control bodies reflected in the article.

Keywords: ecological balance, financial control, elements, types, finance, control system.